

Географічні умови та фактори формування і розвитку агробізнесу Волинської області

*Роботу виконано на кафедрі географії
ВНУ ім. Лесі Українки*

Розглянуто географічні умови та фактори агробізнесу Волинської області, які мають значний вплив на його зародження, становлення та територіальну організацію.

Ключові слова: географічні умови та фактори, агробізнес.

Слащук А. Н., Лижник Я. С. Географические условия и факторы формирования и развития агробизнеса Волынской области. Рассмотрены географические условия и факторы агробизнеса Волынской области, которые оказали значительное влияние на его зарождение, становление и территориальную организацию.

Ключевые слова: географические условия и факторы, агробизнес.

Slaschuk A. M., Luzhnik Y. S. Geographical Conditions and Factors of Formation and Development the Agribusiness in Volyn Region. Consider geographical factors and agribusiness of Volyn region, which had considerable influence on its origin, formation and territorial organization.

Key words: geographic conditions and factors, agribusiness.

Постановка наукової проблеми та її значення. Загальними чинниками, що сприяють виникненню агробізнесу та впливають на його подальше формування, є ринкова трансформація економічної системи держави, національна та регіональна аграрна політика, науково-технічний поступ і загальносвітові тенденції в аграрному розвитку. У масштабі області агробізнес розгортається на основі виробничої, працересурсної, матеріально-технічної, інформаційної та інших видів діяльності в регіональному АПК.

Проте у сучасних умовах важливу роль окрім економічних факторів (місцеве самоврядування, підприємницька активність населення, інвестиційна привабливість регіону, ринкова інфраструктура тощо) починають відігравати географічні (природно-географічні: ґрунти, клімат, водні ресурси, рельєф; суспільно-географічні: економіко- та транспортно-географічне положення регіону, матеріально-технічна база, усупільнення виробництва тощо).

У роботі охарактеризовано основні географічні умови та фактори територіальної організації агробізнесу та його основних ланок.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Вплив географічних умов та факторів на розвиток і формування територіальної організації агробізнесу досліджували у своїх працях Г. Б. Балабанова, В. П. Нагірна, Я. Б. Олійник, М. Д. Пістун, М. М. Паламарчук, С. І. Іщук, О. М. Ракітніков, О. І. Шаблій, П. О. Сухий, І. І. Ранця та ін.

Мета статті – дослідити вплив географічних чинників на територіальну організацію агробізнесу Волинської області, зокрема первинної ланки (сільське господарство).

Відповідно до мети, були поставлені такі завдання:

- показати вплив природно-географічних факторів на територіальну організацію агробізнесу;
- дослідити регіональні відмінності в розвитку аграрного бізнесу Волинської області під впливом суспільно-географічних умов та факторів.

Методика і методи дослідження. Поставлені завдання вдалося вирішити завдяки застосуванню комплексу методів досліджень: метод математичної логіки, порівняльно-географічний, типологічний, статистичний, районування, розрахунково-конструктивний тощо.

Інформаційною базою для написання статті були літературні джерела, матеріали Державного комітету статистики Волинської області, управління сільського господарства і продовольства Волинської обласної державної адміністрації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вирішальну роль у територіальній організації агробізнесу відіграють природо-географічні чинники. У

досліджуваному регіоні чітко простежується зональна структура природного довкілля (зональна зміна поліської та лісостепової зони), які характеризуються якісно відмінними умовами для організації ринкових відносин, для вибору напрямів і форм господарювання у первинному секторі.

Волинська область розташована в помірному кліматичному поясі, тому кліматичні умови сприятливі для агробізнесу загалом та для його первинної ланки зокрема. Взимку та влітку переважають напрямки західних та південно-західних вітрів, що пом'якшують температуру і створюють умови достатнього зволоження. Сумарна сонячна радіація в області становить близько $92,7 \text{ ккал/см}^2$, радіаційний баланс 34 ккал/см^2 . Пересічна температура січня у Волинській області змінюється від $-4,4 \text{ }^\circ\text{C}$ до $-5,1 \text{ }^\circ\text{C}$. Найвищі середньомісячні температури характерні для липня ($+18,8 \text{ }^\circ\text{C}$). Абсолютний мінімум температури $-35 \text{ }^\circ\text{C} \dots -39 \text{ }^\circ\text{C}$ буває у січні-лютому, абсолютний максимум досягає $+36 \text{ }^\circ\text{C} \dots +39 \text{ }^\circ\text{C}$ і буває у липні-серпні. Період з середньодобовими температурами вище $0 \text{ }^\circ\text{C}$ триває від 264 до 267 днів. Він зростає з півночі на південь. Тривалість найбільшого періоду з середньодобовими температурами вище $15 \text{ }^\circ\text{C}$ становить 100–103 дні. Сума активних температур коливається в межах від 2476 до 2693 $^\circ\text{C}$. Всі ці фактори сприяють розвитку рослинницького бізнесу на Волині [1, 147].

Рельєф також сприятливий для розвитку агробізнесу, оскільки Волинська область характеризується рівнинністю (поліська частина області розташована на заниженій терасовій рівнині, а лісостепова – на підвищеному Волинському плато).

Дуже велике значення для зародження та формування агробізнесу має ґрунтовий покрив. Ґрунти Волині поступаються за родючістю ґрунтам лісостепових і степових областей України. Основними їх типами є дерново-підзолисті, опідзолені чорноземи, дернові та болотні, серед яких найбільшу площу займають дерново-підзолисті та болотні.

Дерново-підзолисті піщані, суглинкові і глинисто-піщані ґрунти поширені на півночі області в зоні мішаних лісів. Найбільші площі, зайняті цими ґрунтами, розміщені у Камінь-Каширському, Маневицькому, Ковельському, Старовижівському, Любешівському, Ратнівському, Любомильському і Шацькому районах. Ці ґрунти мають дуже малу природну родючість. На них переважно вирощують мало вимогливі до поживних речовин і вологі сільськогосподарські культури: люпин, жито, картоплю, гречку, льон. Особливо вигідно вирощувати люпин, який збагачує ґрунт азотними сполуками. Для підвищення родючості цих ґрунтів проводиться вапнування маргалем, внесення гною та мінеральних добрив, торфокомпостів, поглиблення орного шару.

Такі ж ґрунти, але супіщаного і суглинкового механічного складу, як оглеєні, так і неоглеєні їх відміни, залягають у південній частині Полісся – Рожищенському, Ківерцівському, Турійському, Любомльському районах. Основою підвищення родючості цих ґрунтів, а відтак і врожайності сільськогосподарських культур є достатнє внесення органічних і мінеральних добрив, а також вапнування кислих ґрунтів. На них можна вирощувати льон, конюшину, пшеницю, кукурудзу, бобові, гречку, ячмінь, багаторічні трави, хміль.

Опідзолені ґрунти переважають у лісостеповій частині області. Вони поділяються на ясно-сірі і сірі опідзолені, темно-сірі опідзолені та опідзолені чорноземи.

Ясно-сірі опідзолені ґрунти сформувалися на лесовидних карбонатних суглинках на окремих невеликих ділянках у Луцькому і Ківерцівському районах. Гумусовий горизонт сягає 24–25 см, а в сірих опідзолених ґрунтах він ще потужніший – 28–30 см. Недоліком таких ґрунтів є безструктурність, пилюватість, внаслідок чого під час дощів поверхня ґрунту запливає, а при підсиханні утворюється ґрунтова кірка, яка значно ускладнює проростання посівів.

Світло-сірі та сірі опідзолені ґрунти мають гіршу природну родючість, ніж інші ґрунти лісостепової зони. Меліоративні заходи дають змогу збирати високі врожаї пшениці, цукрових буряків та інших сільськогосподарських культур. Ці ґрунти поширені на півночі лісостепової зони області, особливо в Локачинському, Луцькому, Іваничівському та Горохівському районах.

Темно-сірі опідзолені та опідзолені чорноземи поширені в південних районах області – Володимир-Волинському, Іваничівському, Горохівському, Луцькому, Локачинському. Ці ґрунти краще забезпечені поживними речовинами і поступаються родючістю лише чорноземам, які поширені в лісостеповій частині області на рівнинних вододілах та пологіх схилах. З агровиробничої точки зору вони найродючіші у Волинській області і сприятливі для вирощування зернових, кормових і технічних, а також багаторічних культур.

Лучні ґрунти поширені у поліській частині області на занижених елементах рельєфу. Вони вкриті різноманітною трав'янистою рослинністю і часто використовуються як природні кормові угіддя.

Дернові ґрунти Волинського Полісся відзначаються безструктурністю, малою родючістю. Переважна їх частина використовується як кормові угіддя.

У понижених ділянках рельєфу, особливо в поліській частині області, сформувалися болотні, торфово-болотні та торфові ґрунти. З агровиробничої точки зору болотні ґрунти потенційно досить родючі за умовами проведення раціональної меліорації, своєчасного і правильного обробітку ґрунту, внесення калійних і фосфатних добрив.

На Волині, де переважають дерново-підзолисті ґрунти з легким складом, бідні за природною родючістю, більшість яких кислі, необхідно постійно проводити заходи для підвищення їх родючості. Основою підвищення родючості волинських ґрунтів та їх віддачі є достатнє внесення органічних і мінеральних добрив, вапнування кислих ґрунтів [2, 47–51].

Для Волинської області характерна менша розораність землі (65 % усього земельного фонду проти загальноукраїнських 80 %) та потенційно вищий попит на землю.

Важливу роль для агробізнесу Волинської області відіграє фактор усупільнення виробництва, системи землеволодіння та землекористування. Якщо на початку 1990 р. всі угіддя були у державному володінні, то у 2010 р. 69,5 % сільськогосподарських угідь належали мешканцям області, 4,8 % – фермерам, 25,7 % – сільськогосподарським підприємствам, заснованим на колективній (ВАТ, ТЗОВ) чи приватній власності на базі колишніх колгоспів.

Унаслідок земельної реформи на базі колишніх організаційно-правових форм господарювання діє 156 кооперативів, 150 господарських товариств, 93 приватних підприємств, 603 фермерських господарств, дев'ять державних підприємств та 44 інших форми господарювання. Такі структурні зміни є важливим позитивним наслідком земельної реформи [4, 154].

Зміни у землеволодінні та землекористуванні, а також незадовільний на нинішній час стан агроландшафтів, спричинений економічною кризою та господарюванням у колгоспний період, зумовили низку екологічних проблем, що потребують негайного розв'язання. У розвинених державах ці проблеми вирішують за допомогою докорінної екологізації сільськогосподарського виробництва і переходу його на засади так званого органічного землеробства, що передбачає підвищення та підтримання природними методами стійкої родючості та біологічної активності ґрунтів, спрямування до замкненості циклів обігу органічної матерії шляхом підтримання балансу між тим, що вноситься в ґрунт, і тим, що виноситься із нього урожаєм, рішуче запобігання змиву ґрунтів. Такий досвід можна і доцільно використовувати у Волинській області.

Становлення аграрного ринку і формування його територіальної організації відбувається на старій матеріально-технічній базі, що значною мірою втрачена у процесі реформ, а її залишки потребують докорінної модернізації.

Темпи зростання технологічного забезпечення не відповідають сучасним організаційно-технологічним вимогам сільськогосподарського виробництва. Так, забезпечення технологічної потреби сільськогосподарських підприємств у 2009 р. становило 35–85 %. За останні роки було списано сільськогосподарської техніки майже у два рази менше, ніж належало списати за нормативними строками їх експлуатації. Це безумовно призвело до розтягування строків збиральних робіт, а, отже, до втрат врожаю і ресурсів, вкладених у сільське виробництво. У результаті загальні витрати сільського господарства, пов'язані з нестачею та низьким технічним станом машин, становили: за перевитратами пального 10–12 %, за недобором врожаю – більше, як на 30 %.

У територіальному розрізі є також відмінності щодо забезпечення технікою аграрних підприємств. Найгірша ситуація склалася у Любомльському, Маневицькому і Шацькому районах, де забезпеченість сільськогосподарською технікою аграрних підприємств становить 30–40 %. Найкраща ситуація спостерігається у Ковельському, Луцькому та Горохівському районах. Тут забезпеченість технікою становить близько 80 % [4, 155–160].

Поліпшити ситуацію у цій сфері можна, налагодивши систему земельної іпотеки й агролізингу.

Із інфраструктурним чинником пов'язаний рівень соціально-економічного розвитку регіону та його аграрна освоєність, ринкова та інвестиційна привабливість. Волинська область характеризується низьким залученням інвестицій в аграрний сектор, хоча за науково обґрунтованої агроінвести-

ційної політики та з огляду на прикордонне розташування могла бути провідною серед регіонів України. Крім того, прикордонне розташування сприятливе для розгортання аграрного співробітництва у межах єврорегіону «Буг», в якому Волинська область бере участь.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті досліджено ряд природно-географічних та суспільно-географічних чинників, що впливають на територіальну організацію агробізнесу Волинської області.

У результаті дослідження можна стверджувати, що на формування спеціалізації первинного сектора аграрного бізнесу першочергово впливають природно-географічні чинники: агрокліматичні, ґрунтові, водні, рельєф та інші.

На формування, розвиток та розміщення вторинної, третинної та четвертинної ланки агробізнесу впливають суспільно-географічні чинники: трудові ресурси, ЕГП, ТПП, усупільнення виробництва, матеріально-технічне забезпечення тощо. Проте вплив тих чи інших факторів на розміщення агробізнесу можна простежити лише за умови взаємодії усіх факторів.

Регіональний аграрний бізнес є складовою частиною національного аграрного ринку України, де в основному і здійснюються ринкові перетворення агропромислового комплексу. Тому комплексне суспільно-географічне дослідження такої форми АПК є метою подальших наукових досліджень.

Список використаної літератури

1. Геренчук К. Природа Волинської області / за ред. К. Геренчука. – Львів : Вища шк., 1975. – 147 с.
2. Клімчук Б. П. Єврорегіон Буг: Волинська область / Б. П. Клімчук, П. В. Луцишин, В. Й. Лажнік. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1977. – С. 47–51.
3. Ранця І. І. Територіальна організація агробізнесу регіону (на матеріалах Львівської області) : автореф. дис. ... канд. геогр. наук / І. І. Ранця. – Львів, 2005. – С. 7–10.
4. Статистичний щорічник: Волинська область за 2009 рік. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. – С. 153–160.

Статтю подано до редколегії
22.11.2011 р.